

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne  
Oddział w Gdansk



# Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne

**Gdańskie Zeszyty  
Numizmatyczne**

Redaguje  
zespół w składzie:

*Aleksandra Szymańska*

*Miłosz Frąckowiak*

*Henryk Kościński*

*Aleksander Kuźmin*

*Fotografie: Alfons Kleina*



**WYDAWCA:**

Polskie Towarzystwo

Numizmatyczne

Oddział - Gdańsk

Prezes Zarządu:

Aleksandra SZYMAŃSKA

Adres Redakcji: 80 - 958 GDAŃSK, ul. Mariacka 25/26 tel. 31 50 32  
lub: 81 - 601 GDYNIA, ul. Apollina 38 (Al. Kuźmin)

Redakcja nie odpowiada za  
treść zamieszczonych reklam  
i ogłoszeń.

Za treść artykułów  
odpowiedzialni są  
autorzy.

Szanowni PT Czytelnicy

*Wydawca: PTN Oddział  
Gdańsk uprzejmie zaprasza  
wszystkich zainteresowanych  
do zamieszczania reklam i  
ogłoszeń na łamach  
Gdańskich Zeszytów  
Numizmatycznych.*

Cennik reklam ozamo - białyeh:

- cała strona - 600 tys. zł,

- 1/2 strony - 300 tys. zł,

- 1/4 strony - 150 tys. zł

Ogłoszenia drobne - 1 słowo:

- 500 zł dla czł. PTN

- 1.000 zł dla pozostałych

**Już dziś warto zarezerwować miejsce na reklamę swojej firmy**

Polskie Towarzystwo Numizmatyczne  
Oddział w Gdańsku

**GDAŃSKIE ZESZYTY  
NUMIZMATYCZNE  
NR 14/93**



GDYNIA 1993

W NUMERZE :

- Jubileusz 40-lecia Oddziału  
Gdańskiego P T N - Aleksander M. Kuźmin
- Z dziejów Oddziału  
Gdańskiego P T N - Aleksandra Szymańska
- Medalierstwo polskie  
w ostatnich latach - Miłosz Frąckowiak
- Działalność wydawnicza  
Oddziału Gdańskiego P T N - Aleksander M. Kuźmin

WESOŁYCH ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA

ORAZ POMYŚLNOŚCI W NOWYM ROKU

ŻYCZY P.T. CZYTELNIKOM

REDAKCJA G Z N

JUBILEUSZ 40-LECIA

ODDZIAŁU GDAŃSKIEGO PTN

W dniu 6.11.1993r. miały miejsce główne obchody jubileuszowe naszego Oddziału PTN.

Program obchodów zamieszczono poniżej.

Na uroczystości przybyli: przedstawiciele Zarządu Głównego PTN w osobach - J. Jarominek, A. Zajac, W. Piotrowski, J. Rak. Przedstawiciele władz lokalnych oraz zaproszeni goście.

Wszystkich przybyłych na uroczystości powitała w ciepłych i serdecznych słowach Pani Prezes n/Oddziału mgr Aleksandra Szymańska. Następnie zos-



tały wręczone odznaczenia przyznane przez Zarząd Główny PTN i tak:

Złotą Odznakę PTN - Aleksandra Szymańska

Medal Za Zasługi dla PTN - Antoni Ziółkowski oraz Jerzy Pieniążek

Dyplomami Honorowymi wyróżnieni zostali:

Al. Szymańska, Antoni Ziółkowski, Jerzy Pieniążek, Miłosz Frąckowiak, Al. Kuźmin, St. Strzelczyński, Konstanty Siekierski, Jerzy Rogulski, Kazimierz Sobczak, Ewa Kazimierczak, Emil Moskot, Alfons Klejna, Al. Szolc, Zbigniew Teplicki.

Wicewojewoda Gdański prof. Józef Borzyszkowski wyróżnił Listami Gratulacyjnymi :

Oddział Gdański PTN, Al. Szymańską, A.Ziółkowskiego, J. Pieniążka, M. Frąckowiaka, Al. Kuźmina, St. Strzelczyńskiego, K. Siekierskiego, J. Ro-

gulskiego, K. Sobczaka, E. Kazimierczak, E. Moskota, A. Kleję, Al. Szolca, Z. Teplickiego, Henryka Panera, Elżbietę Choińską-Bochdan, Mariana Kochanowskiego, Andrzeja Zbierskiego, oraz Mieczysława Haftkę.

W dalszej kolejności zostały wręczone nagrody i upominki członkom n/Oddziału.



Z okazji Jubileuszu "wydano" banknoty z okolicznościowym nadrukiem.

Zarząd Oddziału Gdańskiego PTN serdecznie dziękuje wszystkim obecnym na uroczystościach za przybycie.

Gorące słowa podziękowania składa również tym wszystkim, którzy nadestali życzenia i gratulacje a są to m.in.:

prof. Stanisław Suchodolski, prof. Franciszek Otto, Oddziały PTN w Krakowie, Słupsku, Bydgoszczy, Płocku, Łodzi i in.

Uroczystości zakończono wspólnym obiadem i podwieczorkiem. Nawiązano nowe przyjaźnie i znajomości. Długo jeszcze rozmawiano a tematem przewodnim wszystkich rozmów były numizmatyka i kolekcjonerstwo.

"I ja tam byłem miód i wino piłem" - co niniejszym komunikuję PT Czytelnikom.

Aleksander M. Kuźmin

## ZDZIEJÓW ODDZIAŁU GDAŃSKIEGO P T N

Jubileusz 40-lecia Oddziału Gdańskiego jest doskonałą okazją do podsumowania dorobku, a także przypomnienia najważniejszych wydarzeń, które miały decydujący wpływ na naszą działalność. Niewątpliwie najważniejszym faktem było utworzenie **Gdańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Archeologicznego** z inicjatywy dyrektora Muzeum Archeologicznego w Gdańsku doc. dr Leona Jana Łuki, prezesa w latach 1960-1962. Zebranie inauguracyjne od-

było s'ę 9 listopada 1953 roku, na którym pierwszym prezesem został osiadły po wojnie w Trójmieście, zasłużony badacz przeszłości Pomorza ks. Władysław Łęga. Po niecałym roku działalności Oddział liczył już 62 członków, w tym wielu studentów i młodych naukowców, a także osoby społecznie zaangażowane w ochronę zabytków i popularyzację idei archeologii. Z roku na rok zwiększała się liczba członków, do których dołączyli również naukowcy-numizmatycy oraz zbieracze monet, medali, odznaczeń i innych walorów numizmatycznych. W efekcie powstała 3-ego października 1962 roku przy Oddziale Gdańskim P.T.A.-Sekcja Numizmatyczna, której pierwsze zebrania odbywały się w siedzibie SARP-u i sali odczytowej Gdańskiego Przedsiębiorstwa Robót Drogowych przy ul. Długiej. Archeolodzy chętnie współpracowali z numizmatykami, gdyż łączyło ich wiele wspólnych zainteresowań co znajdowało wyraz w wielu publikacjach specjalistycznych jak i w opracowaniach popularno-naukowych, a także w wystawach. Funkcję prezesa w roku 1971 przejęła mgr Aleksandra Szymańska i sprawuje ją do chwili obecnej.

Wychodząc z założenia, że zakres zainteresowań członków powinna odzwierciedlać nazwa Towarzystwa, jak również nawiązując do faktu powstania P.T.A. z połączenia w 1953r. Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego [założonego w 1919r.] z Warszawskim Towarzystwem Numizmatycznym [założonym w 1945r.] i z Polskim Towarzystwem Numizmatycznym w Krakowie [założonym w 1888r] w roku 1972 za sprawą numizmatyków została zmieniona nazwa na **Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne**. Zmiana ta bardzo korzystnie wpłynęła na rozwój działalności w Oddziale Gdańskim, w którym współpraca archeologów i numizmatyków układała się bardzo dobrze, notując w tym czasie największe osiągnięcia w działalności naukowo-badawczej, odczytowej, wystawienniczej, organizacyjnej, medalierskiej, kolekcjonerskiej i innej. Liczba członków w roku 1980 wzrosła do prawie 420. Świadczyło to o dobrej pracy całego kolektywu i atrakcyjności form jego działania.

Z chwilą zmiany nazwy Towarzystwa w 1991 roku na **Polskie Towarzystwo Numizmatyczne**, zmniejszyła się liczba członków. Bardzo duża część środowiska archeologicznego odeszła jak również ci, którzy interesowali się przeszłością historią i archeologią. Odchodzą też i kolekcjonerzy, których nie stać na zamawianie walorów z uwagi na znaczny wzrost cen medali oraz monet. Pozostali najwierniejsi entuzjaści numizmatyki w liczbie 140 a wśród nich ci, którzy chroniąc dorobek numizmatyki polskiej udostępniają go również społeczeństwu na licznych, okolicznościowych wystawach numizmatycznych, medalierskich i falerystycznych jak również w publikacjach. Dzięki nim na szczęście nie zostanie zaprzepaszczona 40-letnia tradycja naszego Oddziału w służbie społeczeństwu Wybrzeża.

Szczegółowe sprawozdania z działalności Oddziału podawane były sukcesywnie począwszy od 1953 roku w takich publikacjach jak: Zapiski Historyczne, Gdańskie Zeszyty Humanistyczne, Z Otchłani Wieków, Pomorania Antiqua a ostatnio w Gdańskich Zeszytach Numizmatycznych. Tak więc w niniejszym artykule zostaną przedstawione najistotniejsze i najważniejsze wydarzenia z dziejów naszego Oddziału w olbrzymim skrócie.

Oddział Gdański naszego Towarzystwa dwukrotnie był organizatorem Walnego Ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów.

Pierwszy Walny Zjazd odbył się w Gdańsku w dniach 6-8 maja 1961 roku, dzięki poparciu i daleko idącej pomocy terenowych władz naczelnych jak: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydziału Kultury WRN w Gdańsku oraz Okręgowej Rady Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich. W trakcie obrad, które odbywały się w Małym Ratuszu na ul. Korzennej referaty naukowe wygłosili:

1. Doc. dr Marian Wojciechowski- Rola nauki w demaskowaniu oszczerstw zachodnio-niemieckich.
2. Prof. dr Józef Kostrzewski- Pomorze Wschodnie w pradziejach.
3. Prof. dr Konrad Jażdżewski- Pomorze Wschodnie we wczesnym średnio-wieczu.
4. Doc. dr Przemysław Smolarek- Sztuknictwo w strefie bałtyckiej we wczesnym średniowieczu.

Ponadto dla uczestników Zjazdu zorganizowano wycieczkę do Węsiorko koło Kartuz gdzie zapoznano ich z wynikami kilkuletnich badań archeologicznych na terenie cmentarzyska kurhanowego z okresu rzymskiego. Z okazji Zjazdu wydana została popularno-naukowa praca prof. dr K. Jażdżewskiego pt. Gdańsk wczesnośredniowieczny w świetle wykopalisk. Oprócz tego zorganizowano dużą wystawę w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku na temat „Pradzieje Pomorza”.

Drugi Walny Zjazd odbył się w dniach 21-22 maja 1983 roku w Gdańsku z okazji 30-lecia naszego Oddziału i 30-lecia Muzeum Archeologicznego, w którym na tę okoliczność przygotowano 5 wystaw: „Geodezja w badaniach archeologicznych”, „Muzeum wczoraj i dziś”, „Muzeum w służbie ochrony zabytków”, „Skarby kultury minionych epok na Pomorzu”, „Nepal-sztuka-rzemiosło” a także wystawę „Dzieje monety gdańskiej” w Muzeum Historii Miasta Gdańska. Obrady Zjazdu odbywały się w Ratuszu Głównymiejskim.

Referaty wygłosili:

1. Mgr Aleksandra Szymańska - Z dziejów badań archeologicznych na Pomorzu Gdańskim.

2. Prof. dr Edwin Rozenkranz - Emisje mennicy gdańskiej w XIII w. Ponadto dla uatrakcyjnienia Zjazdu zorganizowano dla uczestników wyjazd do Katedry Oliwskiej na koncert organowy. W drugim dniu odbyła się wycieczka statkiem z Gdańska do Gdyni ze zwiedzaniem po drodze Westerplatte. W czasie #rgjsu wygłoszono prelekcję na temat badań archeologicznych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Sopocie i podwodnych badań archeologicznych prowadzonych w Zatoce Gdańskiej prowadzonych przez Centralne Muzeum Morskie. Zgodnie z programem, na zakończenie, uczestnicy zwiedzili w Gdyni statek-muzeum „Dar Pomorza” oraz Muzeum Oceanograficzne. Na okoliczność Zjazdu Oddział Gdański wydał medal pamiątkowy z wizerunkiem Mściwoja II, ekslibris, specjalny, podwójny zeszyt „Z Otchłani Wieków”, w którym znajdowały się artykuły w większości członków Oddziału, a także prace M. Męclewskiej i E. Rozenkranza pt. „Pieniądz w Prusach Królewskich za Kazimierza Jagiellończyka w świetle skarbu z Lęborka”. Zjazd oceniony został przez Zarząd Główny PTAIN jako jeden z najlepszych wówczas Zjazdów Towarzystwa. Do tego sukcesu niewątpliwie w dużym stopniu przyczyniło się Muzeum Archeologiczne w Gdańsku oraz władze Wydziału Kultury Urzędu Wojewódzkiego i Konserwator Wojewódzki w Gdańsku, udzielając wsparcia finansowego.

Do interesujących osiągnięć należy zaliczyć zorganizowanie w latach 1961, 1973, 1978 i 1984 Sesji Pomoroznawczych, których intencją było zaprezentowanie i przedyskutowanie wyników badań archeologicznych na Pomorzu oraz wytyczenie nowych zadań stojących przed archeologiczną służbą konserwatorską w ratowaniu pomników najdawniejszej kultury szczególnie na terenach objętych wielkimi budowlami. Podkreślono też pilną potrzebę ujednoczenia metod badawczych, sposobów publikacji źródeł oraz kontynuowania tematów, które stanowiłyby próbę rekonstrukcji procesów osadniczych zachodzących na południowym brzegu Bałtyku na szerszym tle porównawczym. Jak znacznym zainteresowaniem cieszyły się owe Sesje Pomoroznawcze mogą świadczyć fakty, że poza członkami Towarzystwa Oddziałów nadmorskich udział brali również przedstawiciele: Zakładu Nadodrza IHKM PAN we Wrocławiu, Pracowni Archeologicznej Oddz. Szczecińskiego PKZ w Szczecinie, Katedry Archeologii Uniwersytetu w Toruniu, Katedry Archeologii Uniwersytetu w Poznaniu, Katedry Archeologii Uniwersytetu w Łodzi, Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Gdańskiej, Instytutu Historii Uniwersytetu Gd., Muzeum Zamkowego w Malborku, muzeów Koszalina, Lęborka, Elbląga i jeszcze wielu innych.

Oddział Gdański największe jednak zasługi ma w popularyzacji wiedzy w za-

kresie archeologii i numizmatyki poprzez prowadzoną nieprzerwanie przez 40 lat po dzień dzisiejszy działalność odczytową i wystawienniczą, przyjmując różne formy działania poprzez organizowanie m.in. w siedzibie Oddziału od 1967r. „Tygodni Archeologii”, kiedy dodatkową atrakcją były wycieczki do atrakcyjnych miejsc, gdzie znajdowały się ciekawe obiekty archeologiczne, architektoniczne i miejsca historyczne na Wybrzeżu, od 1972r. „Tygodni Archeologii i Numizmatyki”, dalej od 1979r. „Dni Archeologii i Numizmatyki, a od 1990r. „Cykl odczytów popularno-naukowych.. Ogółem w ciągu 40 lat w siedzibie Oddziału wygłoszonych zostało 343 odczyty a prelegentami m.in. byli wybitni uczeni polscy jak profesorowie: Józef Kostrzewski, Konrad Jażdżewski, Kazimierz Michałowski, Aleksander Gieysztor, Henryk Samsonowicz, Lech Lesiejewicz, Stanisław Suchodolski, Ryszard Kiersnowski, Andrzej Nadolski i wielu innych, a także członkowie Oddziału np. Prof. dr Jerzy Rogulski, Doc. dr Andrzej Zbierski, Doc. dr Miłosz Frąckowiak, mgr Aleksander Kuźmin.

W terenie członkowie naszego Towarzystwa wygłosili ponad 600 odczytów, głównie w szkołach, Klubach Książki i Prasy, w PTTK, Jednostkach Wojskowych, ZHP i innych.

W ramach działalności wystawienniczej w siedzibie Oddziału zorganizowano 88 wystaw a w terenie 93 wystawy. W organizacji wystaw numizmatycznych szczególnie zasłużyli się: inż. Antoni Ziółkowski, doc. Miłosz Frąckowiak, Stanisław Strzelczyński, Zbigniew Teplicki i Konstanty Siekierski a ostatnio także dr. Bogusław Filipek prezentując na nich swoje zbiory.

W zakresie działalności wydawniczej Oddział Gdański pochwalić się może dużą liczbą publikacji obejmujących tematykę zarówno archeologiczną jak i numizmatyczną, wyszczególnionych dość obszernie we wcześniejszych sprawozdaniach w 1 i 10 numerze „Gdańskich Zeszytów Numizmatycznych” drukowanych od 1988 roku. Głównym ich wydawcą i edytorem jest mgr Aleksander Kuźmin. Nadmienić również trzeba, że dzięki wieloletnim staraniom naszego Oddziału wyszła drukiem w 1990 roku praca Mariana Gumowskiego „Mennica Gdańska” stanowiąca najbardziej obszerne kompendium wiedzy o monecie gdańskiej od XII-XIX wieku.

Podkreślić tu należy także fakt, że za sprawą Oddziału Gdańskiego wybitych zostało w Mennicy Państwowej 7 medali wydanych na okoliczność: 700 lat śmierci księcia gdańsko-pomorskiego Świętopetka II, 50-lecia śmierci Stefana Żeromskiego, jubileuszu 25-lecia Oddziału Gdańskiego z księciem Mściwojem II, 300-tnej rocznicy śmierci Jana Heweliusza, z okazji 800-tnej rocznicy przybycia Cystersów do Oliwy i 990-tnej rocznicy przybycia św. Wojciecha i przyjazdu Papieża do Gdańska w 1987 roku oraz drugi medal upamiętniający wizytę Papieża w Gdańsku. Szerzej na ten temat pisał w 1 numerze Gdań-

skich Zeszytów Numizmatycznych doc. M. Frąckowiak. Warto jednak tutaj podkreślić fakt, że niektóre z medali otrzymały tak wielkie osobistości jak: Papież Jan Paweł II, George Bush, Margaret Thatcher i Francois Mitterrand.

Zgodnie z uchwałą Zarządu Górnego P.T.A. archeolodzy z ramienia naszego Oddziału prowadzili także działalność naukowo-badawczą w latach 1959 - 1977. Przeprowadzone m.in. prace wykopaliskowe w Topolnie, Klasztoru, Skarszewach, Białogardzie Porzeczu, Chmielnie, Lubiszewie, Juszkowie, Rumi-Janowo, Elblągu, Gdańsku-Pruszczu, Gniewie i w Gdańskim Ratuszu finansowane były przez Powiatowe Rady i Politechnikę Gdańską za pośrednictwem P.T.A.iN.

Warto też przypomnieć, że Oddział nasz dość aktywnie przyłączył się do obchodów Millenium Państwa Polskiego poprzez wystawy oraz konkursy i odczyty dla młodzieży organizowane pod nazwą:

„Pomorze w Tysiącleciu” w latach 80-tych przez mgr Elżbietę Choińską-Bochdan w czasie rejsów pod hasłem „Jantarowe Wici” na statku „Mazowsze” pływającym z Gdańska do Szczecina i z Gdańska do Kłajpedy. Dla zwycięzców konkursów Oddział fundował nagrody książkowe.

Niewątpliwie dużym wydarzeniem były także udane cztery wyprawy naukowe pod kierownictwem mgr. Aleksandry Szymańskiej w latach 1985, 1986, 1987 i 1989 do Grecji i na Kretę, do Turcji i Azji Mniejszej, Hiszpanii, Francji, krajów Beneluksu, Szwajcarii oraz do Włoch i na Sycylię. Program ich obejmował m.in. zwiedzanie zabytków archeologiczno-architektonicznych oraz dzieł sztuki eksponowanych in situ i w muzeach.

W ostatnim też czasie zarysowała się dobrze współpraca z Czeskim Towarzystwem Numizmatycznym z Kromieryża, którego członkowie w liczbie 50-ciu mieli okazję zwiedzić Muzeum w Malborku, w którym mgr Romualda Włodarczak udostępniła najciekawsze zbiory numizmatyczne. Natomiast w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, wzięli udział w otwarciu wystawy „Egipt starożytny”, oraz spotkali się z numizmatykami gdańskimi. Gośćmi z Czech zajmował się inż. Antoni Ziółkowski, który oprowadził ich po muzeach i zabytkach Gdańska. W Gdyni-Oksywiu mieli możliwość w Klubie Garnizonowym zobaczyć wystawę medalierską: „Morze, Wojsko Polskie, Medycyna” autorstwa dr B. Filipka oraz zwiedzić port wojenny, dzięki życzliwości Dowódcy Marynarki Wojennej w Gdyni. Nawiązany też został kontakt z Polish American Numismatic Association w zakresie wymiany wydawnictw numizmatycznych.

Obecny jubileusz jest także okazją do przypomnienia postaci zasłużonych i Honorowych Członków Towarzystwa takich jak: współtwórcy Sekcji Numizmatycznej, sędziwego wiekiem prof. Franciszka Otto oraz nie żyjących już ks. Wła-

dystawa Łęgi, doc.dr hab. Leona Jana Łuki, inż. Antoniego Domaradzkiego i mgr Wincentego Ogonowskiego.

Na zakończenie pragnę podkreślić, że nasz dorobek 40-letni, który w dużym skrócie został przedstawiony był możliwy dzięki wspaniałej współpracy z Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, którego dyrektorzy począwszy od doc.dr hab. Leona Jana Łuki, dr Mariana Kwapińskiego i obecnego mgr Henryka Pamera, z dużym zrozumieniem i z życzliwością odnosili się do naszych poczynań, udzielając pomocy w sprawach organizacyjnych i w realizowaniu programu kulturalno-oświatowego wśród społeczeństwa Pomorza Gdańskiego. Bardzo cenimy sobie także wieloletnią współpracę z Gdańskim Towarzystwem Naukowym, szczególnie w zakresie działalności odczytowej. Wiele życzliwości i pomocy okazały nam na przestrzeni dziejów Władze Wydziału Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku a także i tym razem z okazji naszego 40-letniego Jubileuszu Wojewoda Gdański prof. dr hab. Józef Borzyszkowski oraz dyrektor Wydziału Kultury, Nauki i Sportu mgr Wojciech Bonisławski. Doskonale układała się współpraca z Politechniką Gdańską, Uniwersytetem Gdańskim i z licznymi placówkami naukowymi, z Kuratorium, szkołami, PTTK oraz z wieloma innymi instytucjami, a także z Jednostkami Wojskowymi, czego nasza obecność dzisiaj, w gościnnych progach Klubu Garnizonowego w Gdyni-Oksywiu dzięki życzliwości dowódcy Polskiej Marynarki Wojennej admirała Romana Krzyżalewskiego jest najlepszym dowodem. Wszystkim za okazaną nam pomoc składam w imieniu Oddziału Gdańskiego serdeczne podziękowania.

Aleksandra Szymańska

## MEDALIERSTWO POLSKIE W OSTATNICH LATACH

### 1. Uwagi wstępne

Opracowanie to ma na celu przedstawienie sztuki medalierskiej w Polsce w okresie ostatnich kilku czy nawet kilkudziesięciu lat z oceną sytuacji bieżącej i z prognozą na najbliższą przyszłość. W końcu lat sześćdziesiątych dał się zauważyć wzrost zainteresowania medalami, co pociągnęło za sobą bardzo dużą ich produkcję. Ostatnio jednak zainteresowanie to słabnie. W opracowaniu tym zawarta jest skromna próba przedstawienia, w miarę możliwości w liczbach, szczytów polskiego medalierstwa i szukanie przyczyny zmniejszonego zainteresowania. Nie pretenduje ono do monografii przedmiotu. Autor

pragnie jedynie wytypować pewne kierunki, bezpośrednio związane z medalierstwem i pokrótce je omówić. Każdy zaledwie tu naszkicowany punkt może stanowić obszerne opracowanie. Dopiero wyczerpująca analiza szeroko opracowanych tematów może dać pełny obraz stanu polskiego medalierstwa w dniu dzisiejszym. Nie mniej jednak już na podstawie tak pobieżnie potraktowanego materiału można wyciągnąć wnioski dotyczące z jednej strony możliwości rozwijania tej sztuki w Polsce oraz bieżącego zapotrzebowania na nią z drugiej strony.

Należy zaznaczyć, że z uwagi na opóźnienia w wydawaniu katalogów Państwowej Mennicy, produkcja medali mennicznych jest podsumowana jedynie do roku 1990 włącznie.



Izba Rzemieślnicza w Łodzi; Projekt i wykonanie:

Stanisława Wątróbska. Medal wybity w MW w 1969r, Ø 70 mm, tombak patynowany 100 szt.

### 2. Literatura

Każda dziedzina wtedy zostaje prawdziwie utrwalona, gdy posiada swą literaturę. Odpowiednie przekazy pisemne posiada też polskie medalierstwo współczesne. Prócz opracowań książkowych o charakterze ogólnym jak n.p. Adam Więcek - Dzieje Sztuki Medalierskiej w Polsce, wyd. Literackie, Kraków 1972, które doczekały się już drugiego wydania, czy przedstawienie twórczości jednego autora jak n.p. Edward Gorol - Medale, wyd. MON Warszawa 1982 /184 medale/ lub Edward Gorol - Medale Lekarskie i Farmaceutyczne wykonane w latach 1962 - 1974, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1975 /28 medali/. Podstawową literaturą dla zbieraczy są wykazy /katalogi/ istniejących medali. Pierwszą taką pozycją po II wojnie światowej, która wywarła największy wpływ na rozwój sztuki medalierskiej, był: Tadeusz Jabłoński, Bolesław Minko - Katalog Medali Polskich 1945 - 1964, Desa - Arkady, Warszawa 1966, w którym przedstawiono 110 znanych wówczas medali zarówno bitych jak i lanych po roku 1945. Później zaczęły ukazywać się wykazy medali

ekspozowanych na różnych wystawach, pozostałością po których są katalogi, jak n.p. katalog medali polskich ekspozowanych w Muzeum Okręgowym na Zamku w Lublinie w 1968 r. - autor Henryk Wojtulewicz.

Produkcję Państwowej Mennicy w Warszawie zaczęła popularyzować Komisja Numizmatyczna Polskiego Towarzystwa Archeologicznego. Komisja ta przez pięć kolejnych lat wydała w okresie 1969 - 1973 pięć zeszytów "Medali Wybitych w Mennicy Państwowej w Warszawie" w danym roku. Mimo skromnego wyglądu katalogi te cieszyły się uznaniem, gdyż ukazywały się prawie że na bieżąco i przedstawiały wraz ze zdjęciami wszystkie medale wybite w mennicy w danym roku. Następnie, w krótkim okresie produkcja mennicy publikowana była na łamach Biuletynu Numizmatycznego. Od 1974 r. sama mennica zaczęła prezentować swą produkcję medalierską, gdyż w tym to roku ukazało się wydawnictwo "Medale Mennicy Państwowej". Tylko wybrane medale przedstawione są na zdjęciach i nie wszystkie informacje są podane o emitowanych medalach. Dopiero od roku 1984 katalogi mennicy mają zdjęcia wszystkich medali i informacje w następującym układzie: Intencja wybicia medalu, opis medalu /napisy i rysunek/, wymiary, projektant i wykonawca medalu, emitent i nakład w zależności od wersji powłoki. Do tej pory produkcja mennicy zawarta jest w pięciu tomach scharakteryzowanych w tablicy 1.

Katalogi "Medale Mennicy Państwowej"

Tom	il.str.	lata prod.	il. med.	Foto. med.	Wznowienia	il. autorów
I	156	1946-1973	573	76	-	148
II	184	1974-1978	653	139	87	163
III	190	1979-1983	760	178	83	149
IV	500	1984-1989	971	971	105	188
V	176	1989-1990	324	324	61	78
					3281	

Katalogi te są podstawowym zbiorem informacji o produkcji medali w mennicy. Jak już wspomniano, wiele informacji o medalach można znaleźć w katalogach wydanych z okazji różnych wystaw medalierskich. Wiodącą tu rolę odgrywa powołane w roku 1965 Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, które n.p. z okazji XXXV-lecia PRL-u zorganizowało wystawę i wydało katalog p.t. "Współczesne Medalierstwo Polskie 1944 - 1979", gdzie przedstawiono 494 medale. Muzeum to ma na swym koncie cały szereg publikacji m.i. przedstawiających dorobek niektórych medalierów. Do roku 1990 ilość publikacji własnych tego muzeum wynosiła 126.

Istnieją także wydawnictwa prezentujące medale związane z danym regionem kraju. I tak np. literatura przedmiotu zna m.i. następujące opracowania:

- Tadesz Rolak - Medale Kielecczyny 1817 - 1975, Muzeum Narodowe w Kielcach, Kielce 1978 /255 medali/,

- Władysław Kabaj - Medale Bydgoskie 1946 -1979, Bydgoskie Wiadomości Numizmatyczne, Wydawnictwo Sekcji Numizmatycznej Bydgoskiego Oddziału PTAIN, Bydgoszcz 1980 /100 medali/,

- Medale Wrocławskie 1945 -1980, Muzeum sztuki Medalierskiej, Towarzystwo Miłośników Wrocławia, Wrocław 1982 /333 pozycje/,

- Jerzy Szwej - Medale Pomorza Środkowego, Muzeum Okręgowe w Koszalinie 1982 /99 medali/,

- Konstancy Prożogo - Medale Chełmskie 1765 --1982, Muzeum Okręgowe w Chełmie, PTTK w Chełmie, Chełm 1983 /66 medali/.

Narazie nie widać, aby wydawnictwa te były wznawiane i uzupełniane o nowe pozycje lub o pozycje, które zostały pominięte w pierwszej edycji.

Istnieją też wydawnictwa przedstawiające zbiory określonych instytucji jak n.p.

- Helena Dzienis - Katalog Zbioru Numizmatycznego Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk, Ossolineum 1984, gdzie przedstawiono m.i. medale od Zygmunta III z roku 1619 po współczesne do roku 1980 - razem 331 pozycje. Prócz Mennicy Państwowej od roku 1979 produkcją medali zajmują się też zakłady w Częstochowie. Dzięki członkom ówczesnego PTAIN Marka Przeniosły i Kazimierza Światły powstał katalog p.t. Medale 1979 - 1987 ZZGSp.z o.o. Częstochowskie Zakłady Produkcyjne, Częstochowa 1990. Przedstawiono tu 84 medale, wszystkie opatrzone zdjęciami.

Specjalnie do propagowania m.i. medali PTAIN Oddział Warszawski w roku 1981 zaczął wydawać czasopismo "Medalierstwo i Falerystyka". Z uwagi na bardzo nieregularne ukazywanie się tego wydawnictwa nie spełnia ono swej roli.

Na zakończenie należy dodać, że niektóre oddziały PTN wydają swoje regio-

100 lat Polskiego Towarzystwa Historycznego

Proj. i wyk. Ewa Olszewska-Borys



Medal wybity w MW w 1987r. Ø 70 mm, tombak srebrzony i oksydowany; 350 szt., patynowany 6r



nalne pisma, w których można znaleźć informacje o istniejących medalach. Pewną rolę w tej dziedzinie spełniają też Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne. Ogólnie można powiedzieć, że literatura polska dotycząca medalierstwa jest bogata, z tym że większość pozycji ukazała się w latach 70-tych i 80-tych, ostatnie zaś lata są już wyraźnie uboższe.

### 3. Producenci medali

Głównym producentem medali w Polsce jest Państwowa Mennica w Warszawie. Wybijane tam monety są sygnowane na awersie w pobliżu nogi orła wypukłym symbolem "mw". Od około 1964 roku również medale zaczynają być sygnowane znakiem mennicy. Czasem sygnatura jest wypukła, a czasem wklęsła. Najczęściej formą medalu jest krążek o średnicy 70mm w postaci tombaku patynowanego lub srebrzonego, czasami w srebrze. Od 1970 r. pewną konkurencją dla Mennicy są Zjednoczone Zakłady Gospodarcze Sp. z o.o., Częstochowskie Zakłady Produkcyjne, których wyroby opatrywane są znakiem Podstawowa średnica produkowanych tu medali w brązie ma wymiar 60 mm, w srebrze 35 mm. Rozprowadzane są przez Veritas.

Okazjonalnie wiele zakładów przemysłowych wybija medale o charakterze nagrodowym dla własnych pracowników lub z okazji zakładowych jubileuszy. Znaczącym producentem medali na Wybrzeżu jest Gdańska Stocznia Remontowa. Ma ona w swym dorobku wiele bitych medali o treści produkcyjnej nie tylko z zakresu przemysłu okrętowego. Bije się tu medale na zamówienie różnych instytucji głównie z regionu gdańskiego. Brak jednak na medalach sygnatury stoczni, a o produkcji stoczni można jedynie sądzić z charakterystycznego ciemno brązowego wyglądu.

Prócz medali bitych stemplem są też medale lane o nakładach z reguły bardzo małych nieraz zaledwie kilku sztuk. Medale takie powstają w pracowni danego medaliera, który realizuje albo konkretne zamówienie albo też niczym nie skrupowany przedstawia swą wizję artystyczną w dowolnie wybranym temacie. Trudno ilościowo uchwycić tę produkcję, choć mimo małych nakładów, tematyka jest bardzo różnorodna, a pracowni medalierskich nie brakuje w Polsce. Wymienić n.p. można: Poznań - Józef Stasiński, który tylko do roku 1985 wykonał nie mniej 1253 prac: Kraków - Witold Korski i Wiesław Komorowski, Gdańsk - Piotr Solecki i Józef Fukuś, Olsztyn - Barbara Lis-Romańczuk, Katowice - Zygmunt Brachmański, Zielona Góra - Leszek Krzyszkowski. Nie miejsce tu by wymieniać wszystkie pracownie lub choćby te najbardziej znaczące. Istotną sprawą jest to, że w Polsce istnieją takie małe pracownie, które swymi wyrobami spełniają określone zapotrzebowanie, a o twórczości danego

artysty można zapoznać się z okazji wystaw autorskich i wydawanych wówczas katalogów, lub z ukazujących się medali na rynku kolekcjonerskim.

### 4. Produkcja Państwowej Mennicy w Warszawie

Dzięki katalogom całą produkcja medali w mennicy jest znana. Mennica po zniszczeniach wojennych została uruchomiona w 1946 r. i wybito wówczas 5 medali. W następnym roku nie został wybity żaden medal, natomiast w następnych 9 latach wybijano od 1 do 3 medali rocznie. W okresie od 1946 do 1968 wybito łącznie 216 tytułów, których nakłady nie są znane. Od roku 1969 produkcja medali wyraźnie zwiększyła się, a katalogi mennicy zaczynają przy opisie medalu podawać także ich nakład. Niektóre katalogi podają też w określonych okresach łączną produkcję medali w sztukach. Zestawienie wybitych medali w latach 1969 - 1990 przedstawia tablica 2.

Katalogi mennicy nie są wolne od błędów n.p. brak jest w katalogu medalu z Mieszkiem I z serii królewskiej z Chełmna lub medalu Gertrudy Kuziemskiej-Wilczopolskiej z 1989 r. poświęconego Instytutowi Lotnictwa w Warszawie. Z uwagi na różnice w danych w tablicy 2 podano ilości medali ze zliczenia nakładów przy wyszczególnieniu poszczególnych pozycji. Podano też minimalny i maksymalny nakład, a także ilości tytułów i ilości medali we wznowianych nakładach oraz łączną produkcję w danym roku. Należy żałować, że z uwagi na opóźnienia w wydawaniu katalogów tabela ta kończy się na roku 1990. Interesujące były by dane za ostatnie dwa lata. Należy sądzić, że z uwagi na powszechne zubożenie społeczeństwa produkcja medali radykalnie spadła. Od roku 1974 katalogi podają także wznowienia medali. We wznowieniach w latach 89 i 90 nie zawsze podany jest rok. W tym przypadku rozdzielono nakłady równo na rok 89 i 90. W katalogach nieraz brak jest nakładu przy danym medalu, czasem podany nakład jest podejrzanie niski. Dlatego liczby podane



M. FRĄCKOWIAK MEDALIERSTWO POLSKIE

150 lecie Stadniny w Sierakowie Wielkopolskim

Proj. i wyk. Edward Gorol

Medal wybity w MW w 1979r w kształcie podkowy 62x68 mm, tombak patynowany 300 szt.

TABELA 2

ROK	ILOSC TYTULOW	NAKLAD PIERWOTNY			WZNOWIENIA			PRODUKCJA LACZNA
		ILOSC MEDALI	MINIMALNY	MAKSYMALNY	SREDNI	ILOSC TYTULOW	ILOSC MEDALI	
1959	65	27775	20	3000	427		46449	27775
1970	71	41381	35	5000	582		41327	41381
1971	67	43797	37	5000	654		40286	43797
1972	78	47958	36	4000	615		43701	47958
1973	76	46794	60	7050	618		30055	46794
1974	67	45232	60	3500	675		45065	45232
1975	124	66881	36	4200	706		21554	66881
1976	130	77589	60	7000	597		54425	77589
1977	159	97348	50	5000	612		18868	97348
1978	173	114297	20	5200	664		37906	114297
1979	161	148104	20	10600	920		48	148104
1980	196	133899	20	5500	683		28	133899
1981	141	100943	15	10020	716		25	100943
1982	113	80782	20	10000	715		24	80782
1983	149	160707	20	10000	1079		33	160707
1984	193	182054	45	10000	943		51	182054
1985	182	153327	7	6000	842		41	153327
1986	217	174194	5	10000	803		50	174194
1987	182	150866	47	6660	634		46	150866
1988	197	227834	60	15000	1167		56	227834
1989	181	202066	12	6000	1167		46	202066
1990	143	152737	40	12000	1068		22	152737
RAZEM:	3085	2496605			774	653	565623	3085

w tablicy 2 należy traktować orientacyjnie. Z tablicy tej widać, że najwięcej tytułów wybito w roku 1986, natomiast największa produkcja medali miała miejsce w roku 1988. Uwzględniając 216 tytułów wybitych do roku 1968 do końca 1990 r. ilość wybitych medali wynosi 3281, a produkcja łączna od roku 1946 kształtuje się na poziomie około 3,2 miliona sztuk.

Najniższe nakłady najczęściej dotyczą medali sportowych, w tym i mistrzostw modelarskich, także Targów Krajowych w Poznaniu lub medali w srebrze. Wyjątkowo niski nakład 5 i 7 sztuk dotyczy medali lanych poświęconych zasłużonym pracownikom mennicy. Najwyższe z kolei nakłady w danym roku dotyczą różnorodnej tematyki n.p. jubileuszy jak NBP, ORMO, kopalni Katowice, 50 rocznicy III Powstania Śląskiego, zjazdu i kongresy, igrzyska olimpijskie, ludzie kościoła jak Jan Paweł II, Stefan Wyszyński i Rafał Kalinowski. Dominujące nakłady w danym roku dotyczą też medali wydawanych przez Towarzystwo Wiedzy Obronnej poświęcone J. Piłsudskiemu, F. Kleebergowi, W. Andersowi czy S. Dąbkowi. Ilościowy rekord należy do medalu z 1982 r. "100 lat polskiego ruchu robotniczego" o pierwotnym nakładzie 3500 sztuk, a który został wznowiony w 1983 w ilości 22000 sztuk w 1984 - 4000 sztuk i w 1985 - 20 /?/ sztuk.

Wzrost produkcji medali pociągnął za sobą obniżenie ich jakości. W okresie szczytu produkcyjnego mennicę wyraźnie cechuje zasada "byłe dużo i byłe jak". Dotyczy to przede wszystkim patyny i srebrzenia. Aż przykro patrzeć jak na medalach, nawet tych przechowywanych pieczołowicie, pojawiają się plamy i różnego rodzaju cętki. Szczególnie obrzydliwie wyglądają medale mennicze na straganach różnych jarmarków, gdzie traktowane są bezceremonialnie i nierzadko narażane są na zмокnięcie. Również ich reliefy są bardzo płaskie co świadczy o szybkim rytmie produkcyjnym. Nie przynosi to chwały wytwórcy. Należy pamiętać, że medal nierzadko jest przedmiotem wyróżnienia, a kolekcjoner płaci za niego niemałe sumy, winien być więc drogą pamiątką, a nie przedmiotem na który spogląda się z odrazą. Bardzo staranną powłokę mają medale mennicze z okresu, gdy ich produkcja była niewielka. Dobrą jakością odznaczają się medale bite w Częstochowie. Na pocieszenie można powiedzieć, że w ostatnim okresie jakość medali mennicznych uległa pewnej poprawie.

Jeszcze słów kilka o tematyce medali mennicznych. Najczęstszym tematem jest sport, w szczególności różnego rodzaju mistrzostwa także modelarskie zawody sportowe, olimpiady, jubileusze związków sportowych. Dużo jest tu tytułów lecz nakłady nie są wysokie więc nie spotyka się tych medali na rynku zbyt często. Można powiedzieć, że sport stanowi około 1/3 wszystkich medali bitych w Mennicy Państwowej. Dużo medali dotyczy wojska w szerokim sen-

sie jak n.p. medale wydane przez organizacje wojskowe, przedstawiające żołnierzy i dowódców /pominięto tu medale królewskie/, kampanie wojenne, rocznice wyzwolenia miast. Temat ten stanowi około 15% wszystkich medali mennicznych. Również liczną grupę stanowią medale portretowe związane z konkretną osobą. Ilościowe zestawienie niektórych tematów przedstawia tablica 3. Wiele medali posiada bardzo różnorodną tematykę uzależnioną od życzeń emitenta.

### 5. Emitenci medali

Emitentem może być każdy, zarówno instytucja, organizacja czy osoba fizyczna, która zamówi medal w mennicy lub w dowolnej pracowni i za to zamówienie zapłaci. Tak więc różnorodność emitentów jest ogromna. W większości są to instytucje, które z okazji n.p. swojego jubileuszu czy w uznaniu zasług wydały jeden tylko medal. Ale są i instytucje, które mają na swym koncie kilkanaście czy kilkadziesiąt medali. Kto jest więc liczącym się emitentem medali w Polsce? Jeśli chodzi o produkcję menniczną z pewnością, zgodnie z tym co zaznaczono wyżej, są organizacje, stowarzyszenia czy kluby sportowe, traktujące medal jako wyróżnienie. Również do tej grupy częściowo można zaliczyć medale wojskowe. W przeszłości znaczącą rolę odegrał Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego. Duże zasługi w emisji medali o charakterze pamiątkowym miała Komisja Numizmatyczna PTA, później PTAiN obecnie PTN oraz Oddziały tego Towarzystwa w całej Polsce. N.p. Oddział Gdański nie będący w czołówce w tej dziedzinie ma na swym koncie 8 medali, które ukazały się w latach 1969 - 1988 /Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne Nr 1/. Medale Towarzystwa Numizmatycznego utrwalają wydarzenia historyczne, osoby zasłużone dla kraju czy danego regionu oraz wydarzenia i jubileusze.

W przeszłości, począwszy od roku 1959 kilka medali wydało Muzeum Regionalne PTTK w Puławach, także Towarzystwo Przyjaciół Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie. W latach 80-tych dużą aktywność wykazało Towarzystwo Ziemi Kutnowskiej, które propaguje region Kutna, a przede wszystkim utrwala pamięć o bitwie nad Bzurą we wrześniu 1939 r. Także kilka medali wydało Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie. Tematykę śląską w latach 80-tych propagowało Opolskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe. Znamy są dobrze medale o tematyce regionalnej i dotyczące historii Polski wydane przez PTTK w Chełmie. Co roku od 1967 odbywa się w Słupsku Festiwal Pianistyki Polskiej. W 1969 r. z okazji III Festiwalu ukazał się pierwszy medal poświęcony temu wydarzeniu. Począwszy od VII Festiwalu w 1973 r.

TABELA 3

ROK	ILOSC TYTULOW	MEDALE SPORTOWE		MEDALE WOJSKOWE		MEDALE PORTRETOWE	
		ILOSC	%	ILOSC	%	ILOSC	%
1968	216	100	46,30	26	12,04	40	18,52
1969	85	73	50,77	1	,54	6	9,23
1970	71	29	40,08	10	14,08	9	12,68
1971	67	15	23,88	10	14,93	6	8,96
1972	78	27	34,62	15	19,23	16	20,51
1973	76	22	28,95	13	17,11	14	18,42
1974	87	20	29,85	9	13,43	11	16,42
1975	124	33	26,61	26	20,97	22	17,74
1976	130	56	43,08	15	11,54	16	12,31
1977	159	52	32,70	13	8,18	26	17,61
1978	173	60	34,68	13	7,51	27	15,61
1979	161	53	32,92	14	8,70	45	27,95
1980	196	57	29,08	15	7,65	34	17,35
1981	141	56	39,72	23	16,31	33	23,40
1982	113	57	50,44	14	12,39	39	34,51
1983	149	55	36,91	31	20,81	40	26,85
1984	193	66	34,20	36	18,65	56	29,02
1985	182	45	24,73	27	14,84	54	29,67
1986	217	51	23,50	32	14,75	54	24,88
1987	182	48	26,37	38	20,88	51	28,02
1988	197	38	19,29	39	19,80	63	31,98
1989	181	55	30,39	36	19,89	53	29,28
1990	143	49	34,27	26	18,18	53	37,06
RAZEM:	3281	1078	32,86	482	14,69	770	23,47

każda ta impreza jest utrwalana na medalu bitym w mennicy. Zebrała się więc ich niemała kolekcja. Ostatni, w/g katalogu jest medal z 1989 r., którego autorką jest medalierka gdańska pani Gertruda Kuziemska-Wilczopolska. Emitentem medali jest też sama mennica. W 1989 r. zapoczątkowała serię planowaną na 6 lat w ilości 19 medali. Seria ta z okazji 50-lecia II wojny światowej ma utrwalić wysiłek żołnierza polskiego.

Rejs Inauguracyjny TS/S Stefan Batory  
Proj. i wyk. Wacław Kowalik

Medal wybity w MW w 1969r.  $\varnothing$  60 mm  
tombak srebrzony i oksydowany 1089 szt.  
patynowany 1090 szt.

Wznowiony w 1975r. po 1500 szt. w każdej wersji.



Niektóre zakłady produkcyjne także występują wśród emitentów medali. I tak n.p. Stocznia Gdańska, która od 15.04.1967 za patrona miała Włodzimierza Lenina, swój pierwszy medal wydała w roku 1964, a obecnie można jej przypisać nie mniej niż 25 medali. Od roku 1986 dużą aktywność przejawia Towarzystwo Wiedzy Obronnej utrwalające wydarzenia militarne w historii Polski. Scenariusz tych medali jest podobny. Awers przedstawia osobę dominującą w danym wydarzeniu, a rewers scenę batalistyczną. Autorem większości tych medali jest Zbigniew Kotyła. Nie sposób nie wspomnieć tu o osobie prywatnej. W 1989 r. mennica wybiła medal pt. "XV-lecie Zbioru Tematycznego Oresta Paskowicza - Mikołaj Kopernik w Numizmatyce i Medalierstwie", którego autorką jest młoda, ale już znana plastyczka pani Anna Beata Wątróbska-Wdowiarska. Nakład medalu  $\varnothing$  70 mm: Ag 5, złoceny 34, srebrzony 15, brąz 100 sztuk. Emitentem w/g katalogu jest Spółdzielnia Rzemieślnicza Drewno - Łódź, ale znając profesję kolekcjonera, nie trudno odgadnąć, że zainteresowany sfinansował wydanie tego medalu.

Wykonując pobieżnie przegląd emitentów szczególnie takich, którzy wydali wiele medali tworząc pewne serie, należy zaznaczyć, że bardzo aktywne są tu małe ośrodki miejskie. Mimo, że emitentem jest instytucja, nie było by tych medali, gdyby nie było osoby w tej instytucji zapalonego miłośnika sztuki medalierskiej.

## 6. Serie medalowe

Licząc na dochód z przedsięwzięcia wielu emitentów nie zadowala się wydaniem jednego medalu, ale od razu planuje wydanie większej ich ilości związanych z pewnym tematem. I tak powstają serie medali stanowiące całość. Jedną z takich serii, początkowo planowaną w skromniejszym zakresie, a która w tej chwili jest największą serią medalową, gdyż składa się z 44 egzemplarzy, jest seria królewska Witolda Korskiego wydana przez Komisję Numizmatyczną PTAiN. Medale wybite zostały w mennicy. Pierwszy medal sygnowany jako nr 2 z Bolesławem Śmiałym wybity został w 1972r., a ostatni nr 3C" wybity w 1987 r. dotyczy Bolesława Wstydliwego. Medale przedstawiają bogatą symbolikę związaną z panowaniem danego władcy i wizerunek monety z okresu jego panowania. Od 1985 r. serię królewską, wiernie w/g wyobrażenia Jana Matejki wydaje oddział PTN w Koszalinie, których autorką jest pani Ewa Olszewska-Borys. Na rewersie na ogół przedstawiane są budowle sakralne z odpowiedniego okresu. Do tej pory ukazało się 19 medali. Na zakończenie serii trzeba jeszcze poczekać. Również serię królewską, ale tu są tylko głowy władców, też w/g Jana Matejki, począwszy od roku 1988 wydaje PTTK w Chełmie. Rewers przedstawia różne, ale tu są tylko głowy władców, też w/g Jana Matejki, począwszy od roku 1988 wydaje PTTK w Chełmie. Rewers przedstawia różne wizerunki orła polskiego. Seria jest w toku i nie wiadomo kiedy będzie zakończona. Autorem tych medali jest Jerzy Jarnuszkiewicz.

Ze skromniejszych serii można wymienić "Jasną Górę w Dziejach Narodu Polskiego" - 15 medali nakładem PTAiN oddział w Częstochowie. Autorem jest Wojciech Barylski, a medale w latach 1983-1985 bite były w Zakładach w Częstochowie. Nakład medali w tombaku  $\varnothing$  60 mm wynosi 1200 sztuk, w srebrze  $\varnothing$  35 mm 150, a rzadkością są medale w tombaku  $\varnothing$  35 mm - 50 sztuk. Także w Zakładach w Częstochowie w latach 1987-1989 wybito 15 medali poświęconych drodze krzyżowej wokół klasztoru na Jasnej Górze - Autor Tadeusz Tchórzewski, nakładem Veritasu. Od 1989 r. realizowana jest, planowana na 15 sztuk, seria "Wielcy Ludzie Kościoła Polskiego", których autorką jest pani Hanna Jelonek. Do tej pory wykonano 12 medali. Z uwagi na bardzo wysokie koszty i brak nabywców nie wiadomo, czy seria ta będzie zakończona. Są serie jeszcze skromniejsze. I tak n.p. począwszy od roku 1985 Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, wydało 4 medale poświęcone królom polskim koronowanym w Gnieźnie, Oddział PTN w Bydgoszczy wydaje medale z okazji 400-lecia mennicy w tym mieście. Klub Żołnierzy Powstania

Warszawskiego w Bydgoszczy wydaje medale utrwalające dowódców Armii Krajowej, Towarzystwo Wiedzy Obronnej wydaje medale utrwalające bitwy i dowódców z historii Polski. Komisja Numizmatyczna z okazji zjazdów prezesów wydała w latach 1985-1990 6 plaket z wizerunkami królów polskich - autorem ich jest Piotr Gorol.

W medalach seryjnych przeważają motywy historyczne, na drugim miejscu jest tematyka religijna.

## 7. Twórcy medali

Jeśli chodzi o medale lane najczęściej medalier wykonuje projekt i model gipsowy, a następnie albo wykonuje formę i odlewa medal w swojej pracowni, albo zleca dalsze wykonanie w odpowiednim zakładzie. Z kolei medale bite jak n.p. w mennicy mogą mieć dwu autorów. W katalogach mennicy rozróżnia się zawsze "projekt", co dotyczy projektu graficznego oraz "wykonanie" związane z wykonaniem modelu gipsowego, z reguły 3-krotnie większego niż później wykonany medal. Większość medalierów wykonuje jedną i drugą czynność, lecz zdarza się, że czynności te są podzielone.

Trudno ująć ilościowo, jak liczna jest grupa osób zajmująca się medalierstwem w Polsce. Najczęściej wśród plastyków medalierstwo jest uzupełnieniem ich działalności rzeźbiarskiej, aczkolwiek są w Polsce twórcy, którzy wyłącznie poświęcili się medalierstwu. Najczęściej pod tym względem informacji zawierają katalogi mennicy. W tabli 1 zestawiono ilości nazwisk twórców medali zaangażowanych w prace w danym okresie. Wiele nazwisk powtarza się w każdym tomie katalogu. I tak n.p. w latach 1989-1990 występuje 78 nazwisk z tego 38 osób ma udział w powstaniu tylko jednego medalu. W sumie w okresie od 1946-1990 w powstaniu medali mennicznych brało udział 482 oso-



Zakład dla Niewidomych w Laskach  
Proj. i wyk. Jerzy Jarnuszkiewicz



Medal wybity w 1975r.  $\phi$  70 mm, tombak patynowany 3000 szt.

by. Wielu artystów ma pokaźny dorobek w mennicy, lecz wielu z nich ma też dorobek i poza mennicą. Pierwszą dwudziestkę najbardziej aktywnych medalierów przedstawiono w tablicy 4.

Czołówka medalierów mennicy Państwowej /TABLICA 4 /

Lp	Imię i Nazwisko	Ilość medali	Okres twórczości
1	Stanisława Wątróbska	823	1965-1990
2	Ewa Olszewska-Borys	204	1961-1990
3	Edward Gorol	203	1962-1990
4	Wacław Kowalik	157	1949-1981
5	Stanisław Niedźwiecki /projekty/	116	1975-1984
6	Jerzy Jarnuszkiewicz	115	1961-1990
7	Józef Markiewicz-Nieszczyk	76	1968-1986
8	Anna Jarnuszkiewicz	73	1971-1990
9	Józef Misztela	60	1971-1990
10	Otton Pieszewicz /projekty/	59	1979-1990
11	Alfred Kózka	57	1975-1990
12	Wiktoria Czechowska-Antoniewska	56	1968-1989
13	Witold Korsi	51	1966-1989
14	Andrzej Nowakowski	51	1983-1990
15	Stanisław Sikora	47	1959-1988
16	Kazimierz Zieliński	42	1970-1988
17	Gertruda Kuziemska-Wilczopolska	38	1980-1990
18	Bohdan Chmielewski	36	1978-1990
19	Grzegorz Kowalski	35	1979-1990
20	Piotr Gorol	30	1979-1990

Zdecydowanie na czoło wysuwa się pani Stanisława Wątróbska z imponującą liczbą 823 medali. Należy jednak zaznaczyć, że medalierka ta nie wszystkie medale projektuje. Na tę wielką liczbę składają się też projekty m.i. Stanisława Niedźwieckiego i Ottona Pieszewicza. Trzeba też wziąć pod uwagę, że pani Wątróbska jest od lat etatową medalierką mennicy.

Z reguły każdy medalier sygnuje swoje prace, albo pełnym nazwiskiem albo monogramem, stąd wówczas łatwo ustalić autora medalu. Przy pewnym doświadczeniu autora można rozpoznać po charakterystycznym dla niego stylu. Wielu medalierów jest znanych nie tylko w Polsce, ale za pośrednictwem wystaw zdobyła uznanie i poza granicami kraju.

Ogólnie można powiedzieć, że armia potencjalnych wykonawców medali jest ogromna.

## 8. Kolekcjonerzy

Duża produkcja medali musi mieć swoich odbiorców. Bezpośrednim odbiorcą jest emitent, który następnie rozprowadza je dalej, albo w sposób bezpłatny jak n.p. medale nagrodowe, lub z odpowiednim zyskiem, jeśli chodzi o medale pamiątkowe, przeznaczając bardzo często część nakładu bezpłatnie dla wąskiego grona ważnych osobistości. Duża część pojedynczych lub niewielkiej ilości medali jest rozproszona wśród ogromnej ilości osób nie interesujących się medalierstwem. W zależności jednak od tematu tworzą się kolekcje medali. Odbiorcami medali, szczególnie o treści historycznej lub regionalnej, są liczne muzea. Szczególną tu pozycję zajmuje Muzeum Sztuki Medalierskiej we Wrocławiu, którego zbiór w 1990 r. liczył 40000 pozycji z czego połowa dotyczyła medali. Rzadko jednak muzea tworzą zbiory z pojedynczych egzemplarzy. Z reguły zbiór muzealny lub jego zaczątek powstaje albo z darowizny albo z zakupu całej kolekcji od prywatnego kolekcjonera. Głównym odbiorcą medali pamiątkowych jest osoba prywatna, miłośnik sztuki medalierskiej, najczęściej zrzeszony w Towarzystwie /PTAiN obecnie PTN/. Właśnie dzięki PTN istnieją w Polsce liczne prywatne zbiory medalierskie. Oczywiście tematyka tych zbiorów jest bardzo różnorodna. Częstym tematem jest historia Polski, morze i okręty, Jan Paweł II, wojsko, Mikołaj Kopernik, muzyka, literatura, lokacje miast, szkolnictwo, tematyka religijna itp. Kolekcje ograniczone do jednego tematu z reguły nie przekraczają 500 medali. Są jednak w Polsce kolekcje zawierające kilka lub nawet kilkanaście wątków, wzajemnie się zazębiających. Można powiedzieć, że obecnie jest w Polsce kilkadziesiąt prywatnych kolekcji w granicach 500-1000 medali, jest kilkanaście kolekcji o zbiorze około 3 tys. egzemplarzy i jest kilka kolekcji w skali kraju o zbiorze przekraczającym tę liczbę. Te największe kolekcje z reguły są w posiadaniu ludzi, którzy przekroczyli 60-ty rok życia i zbierają medale od 30 lat. Trzeba tu jednak wyraźnie stwierdzić, że zbieranie monet jest znacznie popularniejsze niż zbieranie medali, a wartość rynkowa monet przekracza wartość medali.

## 9. Ceny

Ceny, szczególnie przy ciągłej inflacji, zmieniają się zawsze. Ale cofając się wstecz w połowie lat 60-tych, kiedy zaczynał rozwijać się ruch medalierski w Polsce, medal menniczny o 0 60 mm kosztował około 50 zł, a o 70 mm 80 zł, przy czym 1 USD nie przekraczał wówczas 100 zł, ale średnia pensja wynosiła ok. 20 USD. W połowie lat 70-tych cena medalu mennicznego wynosiła ok. 300 zł /ok. 3 USD/, a o mniejszym nakładzie nawet 400 zł, lecz medal na

t.zw. zapisy był o połowę a nawet więcej tańszy. W połowie lat 80-tych przez krótki okres czasu ceny spadły i przeciętny medal można było nabyć za połowę dolara, lecz później ceny zaczęły wzrastać. Medale lane, z uwagi na niskie nakłady zawsze były droższe. Ostatni okres przyniósł gwałtowny wzrost cen medali. Dzisiaj nowego medalu mennicznego nie można kupić poniżej 100 tys zł, a są medale, które w chwili zapisu w Towarzystwie mają cenę 200 tys. zł i więcej. Minęły jednak czasy, gdy cena rynkowa jest wyższa od ceny emitenta. Teraz te ceny się wyrównały, a nawet zdarza się, że po pewnym czasie, gdy medal przestaje mieć cechy nowości, można go kupić po niższej cenie. Brak zainteresowania medalami widać wyraźnie na aukcjach numizmatycznych. Często można je wówczas kupić poniżej ceny zakupu. Wysokie ceny spowodowały, że wielu członków PTN, którzy w przeszłości regularnie kupowali medale, dzisiaj rezygnują z dalszych zakupów, nawet jeśli medal należy do rozpoczętej serii. Aby rozwijał się ruch medalierski, ceny muszą być w zgodzie z portfelem kupujących. Obecnie nie stać dotychczasowych kolekcjonerów na zakup kilku medali, a nawet jednego medalu w miesiącu. Aby medalierstwo mogło się rozwijać ceny muszą być niższe, lub winny być zniżki dla członków PTN. N.p. British Art Society w Wielkiej Brytanii dla członków Towarzystwa, którzy zakupią przynajmniej jeden medal w roku oferuje cenę około 30% niższą niż dla osoby niezrzeszonej.

Z pewnością rynek medalowy już się nasycił. Zbyt wielu emitentów widziało w bicie medali dobry interes. Również stawki autorskie są za wysokie. Na wysokie ceny mają też wpływ podatki. Z tych to teraz przyczyn kolekcjonerzy, którzy nigdy nie należeli do ludzi zamożnych, ograniczyli radykalnie swoje zakupy.

## 10. Wystawy medalierskie

Tylko nieliczne muzea posiadają stałą ekspozycję medalierską. Ważną rolę odgrywa placówka specjalistyczna - Muzeum Sztuki Medalierskiej, która organizuje także wystawy okresowe. N.p. w okresie maj - lipiec 1991 w salach Muzeum zorganizowano wystawę p.t. "Medalierstwo Polskie lat Osiemdziesiątych". Przedstawiono wówczas medale lane o niewielkich nakładach w ilości 278 tytułów, przedstawiające dorobek 81 artystów. Czasem w muzeach można oglądać okazjonalną wystawę ze zbiorów muzeum, choć często prezentuje się zbiory kolekcjonerów prywatnych. Tak więc indywidualni kolekcjonerzy odgrywają grywają znaczącą rolę w popularyzowaniu sztuki medalierskiej, ich twórców i wiedzy o rodzinnym kraju. Niemal dorobek wystawienniczy ma oddział PTN w Gdańsku, który prócz wystaw w holu Muzeum Archeologicznego

wystawiał zbiory swoich członków n.p. w Muzeum Wisty w Tczewie, w Muzeum Etnograficznym O.O. Werbistów w Pieniężnie czy w Muzeum w Grudziądzu a także szkołach i klubach garnizonowych. Wystawy takie są najlepszym przeglądem sztuki medalierskiej.

### 11. Uwagi końcowe

Z podanych wyżej informacji wynika, że sztuka medalierska stała się popularna w Polsce i ma wielu miłośników. Potencjalne możliwości wykonywania medali są ogromne, lecz szczyty medalierstwa, przynajmniej na jakiś czas, mamy za sobą. A szkoda. Nastają bowiem nowe czasy, zniesiona została cenzura i można realizować tematy przez wiele lat zakazane. Należy przypomnieć jakim zainteresowaniem cieszył się pierwszy medal po wojnie z Józefem Piłsudskim wybity w 1983 r. upamiętniający niepodległość Polski w 1918 r. /emitent PTAIN oddział warszawski, autor - Stanisława Wątróbska./

Za Zasługi dla 1 Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. Tadeusza Kościuszki



Proj. i wyk. Józef Markiewicz-Nieszczycki  
Medal wybity w MW w 1972r. 59x59 mm,  
tombak patynowany 510 szt.  
Wznawiany w 1975, 84, 87, 89 i 1990r.  
w łącznym nakładzie 2160 szt.



Dzisiaj można realizować wszystko, a do odrobienia zaległości z historii naszego kraju coś niecoś jeszcze pozostało. Brakuje jednak dzisiaj odbiorców. Należy zdawać sobie sprawę, że ten duży popyt na medale zapewniali też kolekcjonerzy prywatni. Zapalony kolekcjoner wyda ostatni grosz, by uzupełnić swój zbiór. Jeszcze kilka lat temu produkcja medali była wysoka. Interes kręcił się znakomicie. Zarabiał medalier i producent, zarabiał emitent i dystrybutor. Ale emitenci tracili na oryginalności. Powstało wiele medali o tej samej tematyce i bardzo do siebie podobnych. Są jednak pewne granice. Zainteresowanie medalierstwem znacznie osłabło i interes przestaje się kręcić. Głównymi przyczynami tego zjawiska są:

- ogólne zubożenie społeczeństwa,
- zawyżone ceny,

- nadmierna produkcja medali,
- mała atrakcyjność medali,
- w przeszłości bardzo zła jakość medali menniczych.

Jeśli sytuacja nie ulegnie zmianie, popyt na medale będzie minimalny.

A trzeba pamiętać, że przyczyną rozkwitu medalierstwa był brak monet polskich na rynku kolekcjonerskim. Obecnie jest nadmiar współczesnych monet i wkrótce też nastąpi zmniejszony na nie popyt. Dlatego nie należy powielać dotychczasowego stylu postępowania. Emitentów winien cechować umiar oraz winni wykazać się oryginalnością pomysłów, a medalierzy i wytwórcy winni tworzyć medale nietuzinkowe. Bo piękny medal o ciekawej aktualnej treści ma szansę być sprzedany. Trzeba zdawać sobie sprawę, że prócz dużej ilości medalierów jest też duża ilość osób, u których zamiłowanie do medali zostało rozbudzone, są więc potencjalnymi nabywcami medali. Istnieje jednak bariera cenowa. Ceny projektów i wykonanie medali muszą być obniżone. Zyski muszą być zmniejszone. Także musi być prowadzona odpowiednia polityka podatkowa. Niezależnie od tego wydaje się, że pewną rolę w ożywieniu medalierstwa może mieć PTN poprzez uzyskanie dla członków znacznego obniżenia cen medali. Korzyści z takiego posunięcia mogą być wielostronne. Czynniki nadrzędne winny zdawać sobie sprawę, że to właśnie prywatni kolekcjonerzy, często w postaci darowizn, powiększają zbiory muzeów państwowych.

Miłosz Frąckowiak

## DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA ODDZIAŁU GDANSKIEGO PTN

Przystępując do omówienia wydawnictw Oddziału Gdańskiego Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego na pierwszym miejscu wymienić należy "Mennicę Gdańską" autorstwa prof. Mariana Gumowskiego. Tekst i tablice, prof. Marian Gumowski ukończył już w 1960 r. Niestety, liczne przeciwności losu sprawiły, iż książka ta ujrzała światło dzienne dopiero w 1990r.

W pracach konsultacyjnych, recenzyjnych oraz redaktorskich uczestniczyło wielu nakomitych numizmatyków, badaczy i kolekcjonerów.

Pomijając w niniejszym wystąpieniu tak znane nazwiska jak prof. St. Suchodolski czy Wł. Terlecki, chciałbym wymienić członków Oddziału Gdańskiego n/Towarzystwa biorących aktywny udział w pracach przygotowawczych i redakcyjnych, tego dzieła.

Bezsprzecznie największy trud w przygotowanie tej książki włożył nieżyjący

już inż. Antoni Domaradzki znany numizmatyk i kolekcjoner gdański były prezes n/Oddziału.

Duże zasługi położyli tacy członkowie n/Oddziału jak prof. Edwin Rozenkranz oraz prof. Franciszek Otto.

Podkreślić należy także wkład Pana Jarosława Dudkowskiego, który wraz z Panią Martą Meclowską byli ostatnimi redaktorami tej książki.

W moim przekonaniu niedoceniony acz bardzo znaczący wkład w dzieło, którym jest ukazanie się tej publikacji wniosła Pani Aleksandra Szymańska, Prezes Oddziału Gdańskiego P T N. To dzięki Jej konsekwentnemu działaniu i uporczywemu dążeniu do celu, jakim było wydanie tej książki, publikacja ta ujrzała światło dzienne w 1990 roku a nie później.

Nie mniej ważną publikacją n/Oddziału wydaną wspólnie z Muzeum Archeologicznym w Gdańsku to wydana w 1983 roku książka "Pieniądz w Prusach Królewskich za Kazimierza Jagiellończyka w świetle skarbu z Lęborka" autorstwa Pani Marty Meclowskiej oraz członka n/Oddziału prof. Edwina Rozenkranza.

Następną pracą wydaną tym razem tylko przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, jest książka autorstwa członkini n/Oddziału Pani Ewy Kazimierczak pt. "Tczewski skarb monet srebrnych z początku XVIII w." Wydanie książki połączone było ze świetnie zorganizowaną wystawą monograficzną skarbu tczewskiego, której autorką była także Pani Ewa Kazimierczak.

Jestem przekonany, że wymienione pozycje znajdują się w bibliotekach znakomitej większości członków n/Oddziału.

Oprócz wydawnictw zwartych istnieją liczne, rozrzucone po różnych wydawnictwach, artykuły i prace członków n/Oddziału.

Wymienić tu należy prace dotyczące mennictwa Pomorza Wschodniego, a więc mennictwa stosunkowo najmniej rozpoznanego. Autorami tych prac są m. in. prof. E. Rozenkranz oraz Pan Henryk Paner, dyrektor Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

Na uwagę zasługują artykuły zamieszczane na łamach BN oraz WN na temat znalezisk monetarnych w kanale Raduni autorstwa Pana Jarosława Dudkowskiego.

Wymienić także należy periodyk n/Oddziału jakim są GZN ukazujące się od 1988 roku. GZN redagowane są przez Zespół, którego członkami są: Pani Aleksandra Szymańska, Pan Miłosz Frąckowiak, przejściowo Pan Janusz Sobczyk oraz ostatnio Pan Henryk Kościński i Pan Alfons Kleina, a także moja skromna osoba czyli Aleksander Kuźmin.

Ostatnio, co stanowi naszą dumę, gościliśmy na łamach GZN prof. Stanisława Suchodolskiego.

Artykułami swoimi zasilali i zasilają GZN prof. E. Rozenkranz oraz prof. F. Otto.

Wiele ciekawego materiału publikuje na łamach GZN Pani Roma Włodarczak z Muzeum Zamkowego w Malborku ( n.b. współautorka, moim zdaniem najpiękniejszej wystawy numizmatycznej jaką udało mi się zwiedzić w ciągu ostatnich lat - mianowicie wystawy pod tytułem "Sztuka medalierska i mennictwo w Prusach Królewskich od XVI do XVIII w." eksponowanej na Zamku Malborskim w 1991 roku. Niestety po wystawie tej pozostały li tylko maleńki folder wystawy oraz skromna recenzja na łamach GZN.

Ostatnio zadebiutowała w GZN Pani Małgorzata Gizińska z Muzeum w Elblągu wielce interesującym materiałem dotyczącym numizmatyków i kolekcjonerów elbląskich. Wierzę, że na tym debiucie nie poprzestanie.

Na uwagę zasługuje nowy cykl artykułów w GZN, którego inicjatorem i autorem jest Pan Miłosz Frąckowiak. Mianowicie chodzi tu o cykl artykułów dotyczących współczesnych medalierów gdańskich.

Intencją naszą, to znaczy zespołu redakcyjnego, jest wyprofilowanie tematyki GZN na zagadnienia historii pieniądza związane z n/Regionem a więc dotyczącą Pomorza Wschodniego jeśli idzie o czasy średniowiecza czy byłych Prus Królewskich i Książęcych jeśli idzie o czasy nowożytne. Zamierzamy publikować artykuły dotyczące skarbów oraz luźnych znalezisk z naszego terenu a także zagadnienia dotyczące pieniądza zastępczego.

Słowem zamierzamy stać się periodykiem publikującym artykuły i prace przyczynkarskie dotyczące problematyki numizmatycznej naszego Regionu.

Na tym kończę swoje z konieczności krótkie wystąpienie. Zapewniam jednocześnie tych wszystkich autorów, którzy nie udało mi się wymienić w niniejszym wystąpieniu, że prace ich są doceniane i z uwagą śledzone przez środowisko numizmatyków skupionych w Oddziale Gdańskim Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego.

Aleksander M. Kuźmin

## Program

- 11<sup>00</sup> - Powitanie gości - Prezes Oddziału Gdańskiego, mgr Aleksandra Szymańska
  - Wystąpienie Przedstawiciela Zarządu Głównego PTN
  - Wręczenie odznaczeń i wyróżnień
- 11<sup>30</sup> Sesja
  - mgr Aleksandra Szymańska "Z dziejów Oddziału Gdańskiego PTN"
  - mgr Aleksander Kuźmin "Działalność wydawnicza Oddziału Gdańskiego PTN"
  - doc. Miłosz Frąckowiak "Medalierstwo polskie w ostatnich latach"
- 12<sup>30</sup> - przerwa
  - Zwiedzanie wystawy pt. "Morze, Medycyna, Wojsko Polskie w medalierstwie", autor kmdr por. dr med. Bogumił Filipek
- 14<sup>00</sup> - obiad
- 15<sup>00</sup> - spotkanie towarzyskie